

A TAKTIKA SZEREPE A SPORTJÁTÉKOKBAN

CSILLAG BÉLA

A játék szót hallva, rendszerint gyermekek jutnak eszünkbe, akik homokvárat építenek, vagy virágos réten lepkét kergetnek. A játékot — sokszor helytelenül — a felnövekvő generáció tevékenységei közé soroljuk. A játékra való hajlam az embernek vele született tulajdonsága. Természetesen a formák az egyén fejlődésével, növekedésével párhuzamosan változnak. A csörgőt az építőkocka váltja fel, éppen úgy, mint a „gépkocsik” című játékot a rabló-pandúr. Az ember egyedi fejlődése során gyarapodik, fejlődik, változik, alakul fizikai, pszichikai szempontból egyaránt, míg eljut a felnőtt korig. A fejlődésnek egyes szakaszait más-más játékok jellemzik. A játékra való hajlam azonban a felnőtté válással nem szűnik meg, csupán magasabb szintű, bonyolultabb játékok kerülnek előtérbe, így a sport és annak különböző ágai. Mosolyt keltő lenne látni felnőtt embereket a „kolló és kánya” című gyermeki játékot játszani, míg pl. a labdarúgást természetesnek tartjuk.

Ha belelapozunk a sporttörténetbe, megállapíthatjuk, hogy az egyes sportágak fejlődését sok minden egyéb mellett a népszerűségük is meghatározta. Megszabta az a körülmény, hogy mennyi az aktív résztvevők, a sportolók száma, de az is, hogy hány néző ül a lelátókon. Ilyen formán a sportok királyának, az atlétikának és nagy vetélytársának a tornának, fejezől a fiatal trónkövetelők, a sportjátékok leütötték a koronát.

Mi lehet ennek az oka? Mi okozza egyik sportág ünneplését, s mi a másik népszerűtlenné válását? Erre a feleletet egyrészt a társadalmi politikai körülmények adják meg (pl. a német torna nagymérvű fejlődését a múlt században a háborúra való felkészülés segítette elő és teremtette meg), másrészt az egyes sportágak jellege.

Az élőlények közül egyedül az ember kiváltsága a gondolkodás, s az ember a játékában is gondolkodik. A játékát át- meg átszövik gondolati elemek. A különböző sportágak jellege ennek a racionális tevékenységnek határt szab, míg más sportágak szabadabb teret engednek a gondolkodásnak. Az atlétikában a súlylökőnek nincs más választása, mint a szabályoknak megfelelően eldobni a súlygolyót. A labdajátékokban a játékos 4—5—10 társa közül választhat, hogy melyiknek adja a labdát. E választás teljesen tőle függ, és ha úgy választ, hogy csapata átadása révén eredményes lesz, gólt ér el, vagy a „választással” éppen csapatát góltól menti meg, akkor a nézők soraiban cselekedetét ilyen

megjegyzések kísérik: „Sok esze van, jó elgondolás volt, ügyes taktikus stb.”

Mi tulajdonképpen a taktika? A kérdésre a fentiekből kibogozható a válasz. A teljesség kedvéért azonban közelebbről meg kell vizsgálnunk a szó jelentését.

A taktika szó görög eredetű, a harcászatban a meglévő katonai erők legkedvezőbb felhasználásának művészetét jelentette. A katonai győzelem elérése érdekében alkalmazott tervszerű harci módszer volt. A sportszaknyelv innen vette át és alkalmazza, főleg a sportjátékokkal kapcsolatosan, olyan tevékenységek meghatározására, amelyben a gondolati elemek a dominálók.

Például: az ellenfél gyengéit tudatosan kihasználjuk a győzelem kivívása érdekében, vagy a külső körülményekhez tudatosan alkalmazkodunk stb., stb. Nézzük, mit mond a taktikáról néhány neves sportszakíró.

Csánádi Árpád a „Labdarúgás” c. könyvében ezt írja a taktikáról: „... taktikán olyan tervszerű, ésszerű játékot értünk, amely a körülményekhez alkalmazkodik a legjobb eredmény elérése céljából.” [1].

Bély Miklós a „Testnevelési játékok” c. könyvében az alábbiak szerint határozza meg a taktika fogalmát: „A játékban a meghatározott feladat célszerű megoldására kialakított tervszerű elgondolást taktikának nevezzük.” [2].

Másik neves labdarúgó szakírónk, Szűcs Gyula a „Támadójáték a labdarúgásban” c. munkájában szintén foglalkozik a taktika fogalmának meghatározásával, és ezt mondja: „A taktika a labdarúgásban egy-egy mérkőzésnek vagy a játék kisebb-nagyobb részleteinek tervszerű, ésszerű megharcolását jelenti.” [3].

A kézilabda szakirodalomban is találkozunk a taktika fogalmának meghatározásával. Az Arday-féle munkaközösség által írott „Kézilabdázás technikája és taktikája” című könyvben ezt találjuk: „Kézilabdázásban a taktika előre meghatározott játéktervet jelent, azaz a csapat, vagy egyén technikai készségének tervszerű alkalmazását a minél sikeresebb szereplés érdekében.” [4].

A taktikát tehát a tervszerűség és a tervezés, azaz a játékban előforduló helyzetek legcélszerűbb megoldásának eltervezése jellemzi. De ez csupán az egyik rész, amely rendszerint a mérkőzés előtti tevékenységet foglalja magába, ami áll egyrészt a szakvezetés által készített taktikai tervből, másrészt a terv begyakorlásából a mérkőzést megelőző időszak edzésein.

Bármilyen kiváló taktikai terv is azonban igazán csak akkor válik értékké, és csak annyi válik belőle értékké, amennyi abból a mérkőzésen megvalósul. A taktika tehát nemcsak az eltervezést, hanem a terv végrehajtását is jelenti.

A sportjátékokban két alapvető feladatot kell a játékosoknak megoldani. Egyrészt az ellenfél hálójába juttatni a labdát, másrészt megőrizni a saját kaput a góltól. E kettős feladatot számbeli fölény biztosításával érhetjük el, vagy helyzeti előny kialakításával. A taktika tehát e két lényeges, alapvető momentumra irányul.

A játék során a részfeladatokat egyének oldják meg. Az egyéni meg-

oldások azonban akkor jók, akkor helyesek, ha összhangban vannak a társak elgondolásával, és a csapat érdekeit szolgálják. Ilyenformán beszélünk egyéni taktikáról és csapattaktikáról.

A mérkőzés előtt, a mérkőzés valamennyi epizódjának megoldására az edző, a szakvezető nem adhat utasítást, mert nem láthatja előre a helyzeteket, de a labdajátékokban egyébként is ritkán fordul elő két egyforma helyzet. Az ilyen „problémák” megoldása kizárólag a játékosra hárul, s attól függően, hogy ezeket az adott körülményekhez képest jól vagy rosszul oldja meg, használ vagy árt csapatának, jó taktikus vagy rossz taktikus.

Azt, hogy valaki jó taktikus, vagy kevésbé jó taktikus, meghatározza az a körülmény, hogy bizonyos helyzetekben miként találja fel magát. Ez feltétlenül gondolkodást igényel, intelligencia kérdése.

Kétségtelen tény, hogy a pályán olyan játékosok is kiválóan megoldják a különböző helyzeteket, akiknek általános intelligenciájuk alacsony szintű, „játék-intelligenciájuk” viszont széleskörű, fejlett. P e r c y C e r u t t y, az ausztrálok neves atléta edzője mondja: „Bármilyen izmos legyen is az atléta, sosem érhet el kimagasló eredményt magasfokú intelligencia nélkül” [5]. Ha ez így áll az atlétikában, akkor feltétlenül elmondható a labdajátékokra is.

A mérkőzésen a játékosok különféle feladatokat hajtanak végre, és ezeket a nézőktől, a pálya talajától, időjárástól, ellenféltől, saját társaiktól befolyásolva teszik. Ilyenformán a taktika szoros kapcsolatban van az említett körülményekkel. Ha ez így van, akkor a taktika feltétlenül befolyásolja az egyes sportjátékok fejlődését annyiban, hogy az ellenfél taktikájához alkalmazkodni kell. Természetesen ez nem jelenti az ellenfél taktikájának átvételét, másolását, de jelenti az ellene való játékot, az ellentaktikát. Az ellenfél játéka megszabja a saját csapatunk játékát és fordítva. Az egyik csapat támadóinak játéka meghatározza a másik csapat védekezését, és ez a védekezés visszahat az ellenfél támadására.

A védők és támadók örökös harcából hol az egyik fél, hol a másik fél kerül ki győztesen. Hol az egyik, hol a másik talál valami új, szokatlan formát, kényszerítve ezzel a másikat az alkalmazkodásra.

A támadó játék előretörése a védőjáték fejlődését siettette. A védekezés a támadókat serkenti, hogy törekedjenek újabb és újabb megoldásokra az eredményesség érdekében.

Egy új támadástaktikai elképzelés kényszeríti az ellenfél védelmét arra, hogy megkeresse az ellene való ésszerű harcmódot. Pl. a labdarúgásban a sok mozgásos csatárjátékkal szemben eredménytelennek bizonyult a régi védekezési szisztéma. Kialakult tehát az a védekezési forma, ahol 6—8 védőjátékos megszállja a saját kapuelőtér környékét és átengedi a pálya középső harmadát, a gólszerzés szempontjából veszélytelen zónát az ellenfélnek. Egy-két csatár, aki az ellenfél lehatárán tartózkodik, az előrevágott labdával igyekszik gólt szerezni. Vagy kézilabdázásban az egysoros zónavédelem ellen távoli átlövésekkel próbálkoztak eredményesen, mire a védők kialakították a kilépéses védekezési formát. A támadók viszont az ellen a beálló játékosok helyzetbe hozásával kísérleteztek.

A taktika hat azonban a játékszabályok alakulására is. Olyan taktikai elképzelés akár támadó, akár védekező taktikáról legyen szó, amely ellen a megoldás a játékon belül nem lehetséges, kényszeríti a nemzetközi vezetést a szabályok változtatására. Pl. a kosárlabdázásban a nagyon magas játékosok a palánk alatt olyan előnybe kerültek, hogy semmilyen védekezési forma nem lehetett eredményes ellenük. Megváltoztatták tehát a büntető terület formáját. Vagy a labdatartás megakadályozása céljából bevezették a 30 mp-es szabályt, mely előírja, hogy a támadó csapatnak fél percen belül kosárra kell dobnia. A kézilabdázásban szintén lefújja a játékvezető a tétlen játékot, a kapuralövés nélküli labdatartást.

Nézzük, napjainkban merre tart a sportjátékok fejlődésének útja taktikai szempontból. Megállapítható, hogy a fejlődés meghatározója, mozgató rugója rendszerint a támadás előrehaladottsága. A támadástaktika az, amely előremutató irányt szab a sportjáték fejlődésének.

Napjainkban abból az alapvető elképzelésből kiindulva, hogy az állójátékos rendszerint veszélytelen kapura, az egyes technikai elemek eredményes végrehajtásához feltétlenül lendületre van szükség, tehát helyzetű előnyt jelent a pályán való lendületes, állandó mozgás. Ez a körülmény olyan irányba terelte a sportjátékokat, mely napjainkban a gyorsaságra való törekvésben csúcsosodik ki. Az a csapat, melynek játékosai rövidebb idő alatt képesek eljutni az ellenfél gólveszélyes területére és rövidebb idő alatt képesek gólhelyzetet teremteni, feltétlenül előnybe kerül. Ez az erőnlét fokozását teszi szükségessé. De nem jelenti csupán a futás gyorsaságát, hanem jelenti az átadások, a kapuralövések, a különféle technikai elemek végrehajtásának minél rövidebb idejét is, a labdaátvétel és a kapuralövés között eltelt idő rövidítését, s különféle technikai elemek végrehajtását a leggyorsabb futás közben stb. Ez viszont magas fokú állóképességet és tökéletes technikai tudást igényel.

Sokak által vitatott kérdés, hogy mit hoz a jövő a sportjátékok fejlődésében? Ma ezt eldönteni lehetetlen. Legfeljebb jósolni tudunk, a meglevő tényanyag alapján következtetéseket vonhatunk le.

Mindenki előtt világos, hogy az utóbbi 50—60 év alatt a kispályás sportjátékok léptek előre, sőt a legnépszerűbb labdajáték, a labdarúgás is egyre inkább hódít a kisebb területen. Ezek a jelek arra engednek következtetni, hogy a sportjátékokban a kispályáé a jövő. Az indokot egyrészt a külső körülményekben, másrészt a játékokban kell keresni.

Az egyre zsúfolódó városokban a nagypályák építésére nincs terület, nincs lehetőség, míg a kispályák létrehozása megoldható. A téli idény kiesését a teremmérkőzések pótolhatják stb.

A labdarúgásban a védekező taktika, mely napjainkban legeredményesebb felfogás, a két kapu elé szorítja a játékot. A pálya középső része holttérré válik. Tehát ez felesleges. Mi lehet a megoldás? Közéltetni a két területet egymáshoz, ahol a játék folyik, vagyis kisebb pályán játszani. A játékos szempontjából sem érdektelen a kispálya. Többször kerül egy-egy személy játékba, több alkalommal érinti a labdát, de a közönség szempontjából is érdekes lehet. Több gól esik, gyorsabb, vál-

tozatosabb a játék, pillanatok alatt változik a kép, hol az egyik, hol a másik kapu forog veszélyben.

A taktika oktatásával kapcsolatban az alapvető elgondolás az, hogy egy-egy mérkőzés-epizódot, kis részletet ragadunk ki, és azt gyakoroltatjuk a játékosokkal. Mind az egyéni, mind a csapat vagy csapatrész taktika oktatására vonatkozóan ez az elv elfogadott. A sok-sok epizódot mint megannyi téglácskát egymásra rakva jutunk el a legmagasabb szinthez.

A módszer azonban hibás lehet akkor, ha nem vesszük figyelembe a játékosok egyéni elképzeléseit, pl.: a támadó játékosokkal bizonyos helyzet megoldását gyakoroltatjuk az edzésen. Később a mérkőzésen minden erejével arra törekszik, hogy az edzésen begyakorolt megoldást alkalmazni tudja, tehát igyekszik kikényszeríteni az ellenfélből, hogy úgy helyezkedjék, ahogyan az előre begyakorolt szituáció megkívánja. Ha történetesen a védő nem azt teszi, — megáll a tudomány —, feltétlenül a védő lesz a győztes.

A megoldás az, hogy játékosainkat úgy képezzük, hogy mindig az adott körülményeknek megfelelően cselekedjenek. Mindig a játék pillanatnyi helyzetei szerint igyekezzenek az optimális megoldást választani, és ne a begyakorolt megoldást erőszakolják. A helyzet szabja meg tehát cselekvésüket. Ne helyzeteket igyekezzenek rákényszeríteni ellenfelükre.

A fenti hibás felfogásból alakult ki az az elképesztően rossz taktikai elgondolás, főleg a kézzel játszott labdajátékokban, hogy az egész csapat vagy csapatrész előre megszabott úton mozog, a labdát előre meghatározott vonalon mozgatják, és az edző egy-egy intésére váltanak át másik formára. A szaknyelv ezt „figurális” játékként tartja nyilván. Felesleges említeni, hogy az ilyen csapat játéka egy-két perc alatt kiismerhető, ez a megoldás a taktikának vadhajtása, mely ellen küzdeni kell.

A fentiek csupán a taktikát, annak szerepét, alkalmazását, oktatásának néhány elvi problémáját tárgyalják, kizárólag a sportjátékokra vonatkozóan. Szükségét látom megemlíteni, hogy a taktika a játéknak csupán egyik összetevője, része, mely szoros egységet kell, hogy alkosson a többi fontos összetevővel (technika, erőnlét stb.). Akár egyiknek, akár másiknak a túlértékelése, szerepének túlzott előtérbe helyezése rossz eredményhez, sikertelenséghez vezet.

J E G Y Z E T

- [1] Csanády Árpád: Labdarúgás II. kötet, 28. oldal. Tankönyvkiadó, Bp. 1955.
- [2] Bély Miklós—Janisch Gyuláné: Testnevelési játékok. 38. oldal. Sport Kiadó, Bp. 1963.
- [3] Szűcs Gyula: Támadójáték a labdarúgásban. 11. oldal. Sport, Bp. 1961.
- [4] Arday—Bolla—Madarász—Nagy—Varga: A kézilabdázás technikája és taktikája. 95. oldal. Sport, Bp. 1961.
- [5] Peterdy—Szántó—Szombathy: A sport csillagai. 131. oldal. Sport. Bp. 1963.